

títtatni a gyerekekkel, abból a meglehetősen kiterjedt etnográfiai fogalomkészletből, amely az anyagi, a szociális és a szellemi kultúra tárgyalása során itt megjelenik.

Baksa Brigitta 6. osztályos tankönyvét, akárcsak az előző évit is, sikeres vállalkozásnak tartjuk. Úgy véljük, használatával tartalmas, színes bevezetést adhatunk tanulóinknak a hon- és népismeret gazdag világába. Egy tankönyv igazi bírálata azonban a tanítási gyakorlat során kikristályosodó tapasztalatokból következethető ki. Ezt a könyvet az esztergomi József Attila Általános Iskola 6. osztályában Forróné Virág Zsuzsanna próbálta ki. Érdekes lenne tájékozódni az ő tapasztalatai felől, megtudni, vajon miképp sikerült a gyakorlatban választ adnia a tananyaggal kapcsolatban megfogalmazódó problémákra.

K. D.

A hon- és népismeret tantárgy tanításának tapasztalatai az esztergomi József Attila Általános Iskolában

Baksa Brigitta tankönyvei alapján

Az 1995-ben elfogadott NAT már foglalkozik a honismerettel, néprajzzal, a néphagyomány oktatásával, igaz még nem önálló tantárgyként, hanem közismereti tárgyakba integrálva. Egyre felgyorsuló világunkban az emberek nagy szükségét érzik, hogy újra legyenek szer-tartásaink, ünnepeink, megélt hagyományaink. Ez nem igazán magyar sajátosság. A nemzeti értékek megmentésére irányuló törekvések, hagyományok megismerése és megismertetése egész Európában egyre nagyobb hangsúlyt kap. Az intézmények közül elsősorban az iskola az, ahol ezt az értékmentést kezdeményezni és oktatni kell.

Ezt a tendenciát felismerve, a 2001-es tanévben életbe lépő kerettantervben már mint önálló tantárgy jelentkezik a hon- és népismeret az 5-6. évfolyamon, évi 18-18 órában.

A tantárgy tanításához a Nemzeti Tankönyvkiadó által kiadott munkáltató tankönyvek és a hozzájuk készített CD-n megjelenő tanári kézikönyvek, Baksa Brigitta jelenleg is gyakorló pedagógus munkái. Fontosnak tartom a „gyakorló pedagógus”-t kiemelni, hiszen mind a tankönyvekben, mind a kézikönyvekben megvalósul a szerző sokéves tanítási tapasztalata, módszertani kultúrájának magas színvonala. Az ajánlott feladattípusok változatosak, megfelelnek az adott korosztály életkori sajátosságainak, kellően motiválják a tanulókat, kedvet ébresztenek bennük az önálló ismeretszerzéshez, kutatáshoz és gyűjtéshez.

Nekem még a megjelenés előtt volt alkalmam kipróbálni Baksa Brigitta *Élet a házban* című 5. osztályos tankönyvét, majd még ugyanabban a tanévben felkérést kaptam, hogy a tankönyvhöz készült kézikönyvet lektoráljam. A tankönyv kipróbálásának lehetősége nagy öröm volt számomra, annál is inkább, mert egy évig tankönyv nélkül, az általam összegyűjtött és kijegyzetelt szakirodalom és az órai vázlatok alapján tanítottam, illetve tanultak a gyerekek. Így aztán érthető, hogy a tanítványaim és jómagam is nagy érdeklődéssel és várákozással vettük kezünkbe a szép és igényes kivitelezésű könyvet.

Az első évben számomra is gondot jelentett a rendelkezésre álló kevés óraszám (heti 0,5 óra azaz évi 18 óra).

Ezen úgy segítettünk iskolánkban, hogy a másik, szintén 0,5 órás tantárgyat (tánc- és dráma) „összevontuk” a hon- és népismerettel. Ez azt jelenti, hogy egy nevelő tanítja – heti 1 órában, évi 36 órában – a két tantárgyat. Így lehetőség nyílik arra, hogy a hon- és népismeretben ajánlott gyermekjátékokat, dramatikus népi játékokat, szokásokat és táncokat a drámaóra keretében ismertessük meg a gyerekekkel. Ez nem mond ellent a dráma tantervben előírt követelménynek. A fentiek alapján mód nyílt arra, hogy az 5. osztályban szereplő honismereti tananyag közül a Munkamegosztás a paraszti családban című témakör ismereteit dramatikus

improvizációk során, drámaórákon mélyítsék el a tanulók. A karácsonyi ünnepkörhöz tartozó regélést és betlehemes játékot is drámaórákon tanultuk meg és játszottuk el.

Nagyobb szervezést és más kollégákkal való szoros együttműködést igényelt A magyarok házai és A játék című leckéhez kapcsolódó házak, hajlékok, eszközök, játékok elkészítése, ami technika és rajz órákon történt. Bár a játékok elkészítésében egy-két ügyesebb szülő is szívesen vett részt. A konyha témakörénél az ételkészítés és tárolás régi eszközeit a gyerekek maguk gyűjtötték össze. Régi padlásokról, szekrények mélyéről kerültek elő a nagy, de még inkább a dédi mama által használt tárgyak. A gyerekek nagyon büszkén hozták be az órákra a család féltett kincseit, ereklyéit. Mégis számomra az egyik legkedvesebb és legmeghatóbb az az élmény volt, amikor egy hét gyermekes családból egy kisfiú, a kenyérsütésről tanultak után, a következő órára egy hajnalba frissen sült kenyérral állított be, melyet édesanyja segítségével készített. A szöttesek hímezések is előkerültek a „ládafiából”. A cserépedények bemutatójára is sor került a házi kiállításon. Jó alkalmak voltak ezek az órák arra is, hogy megismeressem és felismeressem a gyerekekkel azt, hogy mi az igazi, valódi érték és mi az ami csak jól, rosszul sikerült utánpótlás a réginek.

A számonkérés és értékelést is igyekeztem játékos formában megvalósítani. Segítségemre volt ebben a kézikönyvben található, a leckékhez szorosan kapcsolódó értékelő kártya is pl. dagasztó teknő rajza – Kenyérsütés című leckéhez, téka rajza – A bútorok a szobában című leckéhez stb.

A házi dolgozatok is – szintén a kézikönyvben találhatóak – nagy segítséget nyújtottak számomra az értékelés során. Meg kell vallanom, hogy az első házi dolgozat javítása nagy meglepetést okozott, hiszen úgy gondoltam, hogy a rendelkezésre álló egy hét alatt a gyerekek játszva és hiba nélkül töltik majd ki a feladatlapokat. Megdöbbenésemre sok hiányos vagy hibás feladatlapot találtam, annak ellenére, hogy a megoldáshoz bármilyen segédanyagot használhattak (könyv, órai vázlat, lexikon stb.). Megbeszélve az okokat kiderült, hogy nem vették komolyan a számukra szokatlan számonkérést. Sok gyerekek az értő olvasással is problémája akad. A következőkben erre nagyobb gondot fordítottam a tanítási órákon, sokszor kaptak a tanulók önálló, páros vagy kiscsoportos feladatokat. Ezeknek a módszereknek az alkalmazására jó lehetőségeket kínált maga a tankönyv is.

Az *Élet a faluban* című 6. osztályos tankönyv tanítása során már nem volt ismeretlen számomra és tanítványaim számára sem a könyv szerkezete, felépítése, a használt feladattípusok és számonkérési formák. Hasonlóan az 5. osztályos tananyag feldolgozásához, ebben az évfolyamban is gyakran használtam a páros vagy csoportos munkaformát, a drámát, mint módszert.

Voltak leckék, melyeknek hosszúsága, sok új ismeretanyagot tartalmazó szövege az első pillanatban engem is megijesztett pl. A kender termelése és feldolgozása vagy a kalákamunkákról szóló lecke. Tapasztalatom alapján állíthatom, hogy a gyerekekkel együtt végzett lényegkiemelés, jól elkészített vázlat után nem okozott gondot a közölt ismeretanyag elsajátítása.

A 6. osztályosok körében a legnagyobb érdeklődést Az emberi élet fordulói című fejezet váltotta ki. Összegyűltek régi családi, esküvői és keresztelőkön készült képek. Élvezettel hallgatták és hasonlították össze régi és új szokásainkat, keresték egy-egy mai szokás gyökerét, közmondásunk és szólásunk eredetét Ezt a fejezetet kiselőadások segítségével dolgoztuk fel. Két-két tanuló vállalta, hogy ismerteti társaival a születés, a keresztelő, a házasságkötés és lakodalom szokásait. A halálról, a háznál való felravatalozásról, a temetési szokásokról magam meséltem nekik. Bár a tankönyvben ez az életforduló nem szerepel, én mégis úgy éreztem, fontos erről is szót ejteni.

Mind az 5. mind a 6. osztályban a tanóra elején mindig megemlékeztünk az esedékes jeles napokról, névnapokról és a hozzájuk kapcsolódó szokásokról, időjárásiról, regulákról. Ezekhez a megemlékezésekhez mindkét tankönyvben találhattak információkat a tanulók, de maguk is szívesen kiegészítették az általuk gyűjtöttel, hallottakkal.

Mint ahogy Kovács Dániel tanár úr említette tankönyvismertetésében, mind néprajzi, mind pedagógiai szempontból, átgondolt, sikeres tankönyvekkel gyarapodott a tankönyvpiac. Remélhetőleg a 2004/2005-ös tanév kezdetére megjelenik az újabb CD is, mely a hatodik osztályos tanári kézikönyvet tartalmazza.

Válaszolva Kováts Dániel cikkében feltett legfőbb kérdésére: elég-e a szűkös évi 18 óra a hon- és népismeret tantárgy oktatására az általános iskola 5., 6. osztályában? A rövid válaszom: nem. De bízunk abba, hogy a megkezdett folyamatok folytatódnak, és hamarosan más évfolyamokon is, nagyobb óraszámokban is oktatható lesz e fontos tantárgy.

A szűkös órakeret tehát valóban problémát okozhat, azonban más tantárgyakat tanító kollégákkal összedolgozva, tanmeneteinket összehangolva megoldható a feladat.

Összegezve: úgy érzem, hogy az érdeklődésüket felkeltő, további ismeretszerzésre, kutatásra serkentő tankönyvet vehettek kezükbe a 11–12 éves tanulók Baksa Brigitta és a Nemzeti Tankönyvkiadó jóvoltából. Élmény volt számomra is az elmúlt három tanév, amikor a hon- és népismeret tantárgyat e könyvekből taníthattam. Remélem, hogy az elkövetkező években egyre több kollégának adatik meg ez az élmény!

Forróné Virág Zsuzsa

A kalendáriumok és iskolai évkönyvek művelődés- és helytörténeti szerepe Nagyváradon¹

Sajátos helyzettel állunk szemben. Nagyvárad a XIX. század végén és a XX. század elején óriási fejlődésen ment át, minek hatására Budapest után a legversenyképesebb városok közé emelkedett, minden szempontból. A századforduló után a „Pece-parti Párizsban” hat színház működött, Ady Endre itt bontogatta szárnyait és jött létre a Holnap városa, a modern magyar irodalom megteremtője, számos újság és folyóirat, nagynevű egyesület városa. Ilyen milióban bizonyára több fajta kalendárium és évkönyv jelenhetett meg. Ennek a fellendülésnek azonban gátat vetett Trianon. A megmaradt magyar intézményekből egyedül a református egyháznak volt annyi ereje, hogy kalendáriumot jelentessen meg. De honismereti jellegű anyagok ebben sem láthattak napvilágot. Változás csak 1990-ben állott be.

Hasonló volt a helyzet az iskolai évkönyvek esetében is. Nagyvárad mindig iskolaváros volt. Sok nagymultú intézménye és községi iskolája volt. Mindegyik adott ki évkönyveket és értesítőket. 1920 után a magyar iskolák megszűntek, vagy átalakultak vegyes iskolákká, amelyeknek már nem volt évkönyvük, sem értesítőjük. Az elmúlt nyolcvan év alatt ezek a régi dokumentumok eltűntek, ma már többnyire csak magánkönyvtárakban található meg. Így nehezebb is nyomon követni őket. Ennek ellensúlyozására 1990 után a régi intézmények utódai több emlékkönyvet adtak ki.

1. Kalendáriumok

Református kalendárium

A *Királyhágómelléki Református Egyházkerület kalendárium*a 1928-ban indul, *Árvaházi Képes Naptár* címmel. Mivel az egyház mellett működő árvaháznak nem volt jövedelme, a naptár teljes jövedelmét az árvaház fenntartására fordították. Szerkesztője id. Csernák Béla váradolaszi lelképásztor, a későbbi püspök volt. 20–22 ezer példányban jelent meg, kézi szedéssel készült a Lorántffy Zsuzsanna Leánynevelő Intézet pincéjében működő Kálvin-nyomdában. A címdalalon a várad-olaszi templom állott, előterében az árvaház épülete, oldalt egy diakonissza kisgyermekkel, felette a cím. A grafikai munkákat, az illusztrációkat id. Radványi Károly készítette, linóleum metszettel, mind a mai napig Románia legnagyobb ex libris készítője és gyűjtője. Ex libriseivel nemzetközi kiállításokon vett részt. Ma az ex librisek nagy része a várad-i múzeum és ifj. Radványi Károly tulajdonában található, aki 1939-től itt inaskodott a nyomdában és tanulta meg a mesterséget. A naptár első részében levő hónapok táblázata a re-

¹ Elhangzott 2004. május 22-én Zánkán, a honismereti kiadványszerkesztők tanácskozásán (Szerk.)